

УДК 658.153

Юдіна (Каламбет) С.В.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри «Фінанси та облік»**Дніпровського державного технічного університету***Перекопський І.М.***магістр**Дніпровського державного технічного університету*

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті наведено зміну динаміки та структури оборотного капіталу підприємств в Україні за 2012–2015 рр., що дало змогу визначити зростання частки дебіторської заборгованості й зниження виробничих компонентів – запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції. Наведено динаміку поточних зобов'язань і забезпечень за видами економічної діяльності в Україні за 2012–2015 р., що дало змогу визначити, що основним джерелом фінансування оборотних активів в Україні є короткострокові кредити та короткострокові поточні зобов'язання. Наведено динаміку обсягів реалізації продукції в Україні (млрд. грн.). Розраховано коефіцієнт обертання оборотних коштів. Доведено, що поліпшення використання оборотних коштів і підвищення ефективності виробництва можна досягти через прискорення обертання оборотних коштів. Показано, як погіршення структури оборотних активів впливає на тимчасове перекачування грошей від одного підприємства до іншого й утворює ланцюг неплатежів, погіршує фінансовий стан підприємств, уповільнює обертання оборотних коштів в національному господарстві загалом, потребує зростання обсягів кредитування й негативно впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

Ключові слова: оборотні активи підприємства, динаміка та структура оборотних активів, поточні зобов'язання, обсяги реалізації, коефіцієнт ефективності використання оборотних активів.

АННОТАЦИЯ

В статье приведены изменения динамики и структуры оборотного капитала предприятий в Украине за 2012–2015 гг., что позволило определить рост доли дебиторской задолженности и снижение производственных компонентов – запасов сырья, материалов, незавершенного производства, готовой продукции. Приведена динамика текущих обязательств и обеспечения по видам экономической деятельности в Украине за 2012–2015 гг., что позволило определить, что основным источником финансирования оборотных активов в Украине являются краткосрочные кредиты и краткосрочные текущие обязательства. Приведена динамика объемов реализации продукции в Украину (млрд. грн.). Рассчитан коэффициент оборачиваемости оборотных средств. Доказано, что улучшения использования оборотных средств и повышения эффективности производства можно достичь через ускорение оборачиваемости оборотных средств. Показано, как ухудшение структуры оборотных активов влияет на временную перекачку денег от одного предприятия к другому и образует цепь неплатежей, ухудшает финансовое состояние предприятий, замедляет возвращение оборотных средств в национальном хозяйстве в целом, требует роста объемов кредитования и негативно влияет на финансовые результаты деятельности предприятия.

Ключевые слова: оборотные активы предприятия, динамика и структура оборотных активов, текущие обязательства, объемы реализации, коэффициент эффективности использования оборотных активов.

ANNOTATION

The changes in the dynamics and working capital structure of enterprises in Ukraine for 2012–2015 are presented, which allowed determining the growth of the share of receivables and decrease of production components – stocks of raw materials, work

in progress, and finished goods. The dynamics of current liabilities and provisions by types of economic activity in Ukraine for 2012–2015 is given, which made it possible to determine that the main source of financing of current assets in Ukraine is short-term loans and short-term current liabilities. The dynamics of sales volumes in Ukraine, UAH billions, is presented. Calculated turnover rate of working capital. It is proved that the improvement of the use of working capital and the increase of production efficiency can be achieved through accelerating the rotation of working capital. It is shown how the deterioration of the structure of circulating assets affects the temporary transfer of money from one enterprise to another and creates a chain of non-payments, worsens the financial state of enterprises, slows the turnaround of working capital in the national economy as a whole, requires an increase in lending and negatively affects the financial performance of the enterprise.

Key words: current assets of the enterprise, dynamics and structure of current assets, current liabilities, sales volumes, efficiency of use of working assets.

Постановка проблеми. Ринкові принципи господарювання змінили умови функціонування підприємств. Запорукою їх стабільного розвитку є фінансова стійкість, за якої, раціонально керуючи фінансовими ресурсами, апарат управління підприємства здатний забезпечити безперервний і стабільний процес виробництва продукції та діяльності підприємств загалом. Значна частина фінансових ресурсів спрямовується на формування оборотних коштів. Від того, наскільки обґрунтований їх розмір і склад з урахуванням особливостей функціонування підприємства, залежить ефективність діяльності самого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління оборотними активами присвячені праці сучасних вітчизняних та закордонних науковців і практиків, зокрема роботи Л.М. Бабича, І.О. Бланка, І.Т. Балабанова, О.В. Єфімової, М.І. Іванової, Г.Г. Кірейцева, В.В. Ковальова, М.Я. Коробова, О.П. Крайнік, Л.В. Пан, А.М. Поддєрьогіна, А.Р. Радіонова, Р.С. Сороки, О.С. Стоянової, А.Д. Шеремета, Г.В. Хомкалова, А.В. Чупіса [1–8]. У дослідженнях зазначених вчених відображений вітчизняний і закордонний досвід обґрунтування сутності процесу формування оборотних коштів підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення наявних нині методів обґрунтування розміру й напрямів використання оборотних коштів на підприємствах з різними типами виробництва приводить до висновку про необхідність подальшої розробки

організаційно-методичного забезпечення формування оборотних коштів, джерел їх фінансування та напрямів використання, адекватного сформованим у ринковій економіці організаційно-економічним, технологічним та іншим особливостям функціонування підприємств.

Формування цілей статті (**постановка завдання**). Отже, метою статті є розвиток організаційно-методичних засад щодо забезпечення формування оборотних коштів підприємства, спрямованих на підвищення ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система організації оборотних коштів побудована на певних принципах надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами. Це означає оперативну самостійність у використанні оборотних коштів; визначення планової потреби та розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами. Мається на увазі розрахунок оптимальної потреби в оборотних коштах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за умов ритмічної роботи (розробка норм тривалості дії та щорічних нормативів); коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються, а саме обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків; раціональної системи фінансування оборотних коштів. Це означає формування оборотних коштів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства; контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів. Мається на увазі проведення аналізу ефективності кругообігу коштів, що використовуються, з метою прискорення їх обертання.

У процесі виробничої діяльності відбувається постійна трансформація окремих елементів оборотних коштів. Будь-який бізнес починається з деякої суми грошових коштів, що вкладаються у визначену кількість ресурсів для виробництва або продажу. В результаті стадії закупівель оборотні кошти з грошової форми переходять у виробничу (предмети праці або товари).

Тривалість циклу багато в чому визначає обсяг, структуру й ефективність використання оборотних активів.

Таким чином, оборотні активи знаходяться постійно в обігу і є джерелом авансованого фінансування витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції з моменту утворення виробничих запасів до часу надходження виручки від реалізації готової продукції. Отже, грошове забезпечення безперервності процесу виробництва і є основною функцією оборотних активів – виробничою.

Динаміка та структура оборотних активів підприємств в Україні представлені в табл. 1, 2.

Представлені в табл. 1, 2 дані свідчать про зміну динаміки та структури оборотного капіталу, а саме зростання частки дебіторської заборгованості і настільки ж різке зниження його виробничих компонентів – запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції.

З економічної точки зору питання про планування оборотних коштів – це питання не тільки про те, скільки потрібно оборотних коштів, але й про те, за рахунок яких джерел їх формувати, у що обійдеться підприємству та чи інша політика щодо їх формування.

В інвестуванні оборотних коштів можна простежити три етапи: первісне інвестування під час створення підприємства; підтримка кругообігу коштів діючого підприємства; інвестування в приріст оборотних коштів під час розширення обсягів і масштабів діяльності. Крім того, можливі інвестиції на поповнення раніше втраченого оборотного капіталу.

Первісне інвестування оборотних коштів має в своїй основі формування статутного капіталу підприємства.

Другий етап найчастіше не вимагає довгострокового інвестування коштів. Однак тут важко обійтися без активізації короткострокового банківського кредитування, що традиційно було джерелом формування оборотних коштів багатьох галузей (особливо сезонного виробництва, торгівлі, сільського господарства).

Третій етап припускає пошук додаткових інвестиційних можливостей по відносно довгострокових вкладеннях для збільшення обо-

Таблиця 1

**Оборотні активи за видами економічної діяльності в Україні
(на кінець року, % до підсумку), млрд. грн.**

Оборотні активи	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Всього	2 921,1	3 069,0	3 272,0	4 108,6
Сільське, лісове та рибне господарство	173,1	195,0	267,6	514,6
Промисловість	786,1	838,7	942,2	1 201,6
Будівництво	161,5	186,2	173,2	213,0
Торгівля	915,0	930,5	968,6	1186,5
Транспорт	113,3	126,3	134,5	184,2
Фінансова та страхова діяльність	318,5	282,4	232,3	225,7
Операції з нерухомим майном	127,9	147,6	161,4	208,4
Інші види діяльності	325,7	326,3	392,2	374,6

Таблиця 2

Структура оборотних коштів підприємств України (на кінець року, % до підсумку)

Види активів	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0
Товарно-матеріальні цінності, млрд. грн.	661,7	683,6	654,1	850,8
Товарно-матеріальні цінності, %	22,2	22,3	20,0	20,7
Дебіторська заборгованість, млрд. грн.	1 661,0	1 778,1	1 962,8	2 517,2
Дебіторська заборгованість, %	64,9	57,9	60,0	61,3
Поточні фінансові інвестиції, млрд. грн.	247,8	256,4	249,9	225,3
Поточні фінансові інвестиції, %	3,7	8,3	7,6	5,4
Грошові кошти, млрд. грн.	190,5	207,8	248,7	301,6
Грошові кошти, %	5,7	6,8	7,6	7,3
Інші оборотні кошти, млрд. грн.	111,8	129,8	82,6	115,4
Інші оборотні кошти, %	3,5	3,3	3,3	3,5

Таблиця 3

Поточні зобов'язання і забезпечення за видами економічної діяльності в Україні (на кінець року, % до підсумку)

Зобов'язання, млрд. грн.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Всього	2 472,8	2 689,30	3 151,3	4 114,9
Короткострокові кредити банків	269,3	371,8	428,2	455,7
Кредиторська заборгованість	2 065,1	2 170,0	1 733,3	2 196,3
Поточні забезпечення	1,5	15,2	45,7	30,5
Доходи майбутніх періодів	3,4	1,6	29,0	31,5
Інші поточні зобов'язання	90,8	100,6	914,9	1401,0

Таблиця 4

Обсяги реалізації продукції в Україні, млрд. грн.

Обсяги реалізації продукції	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Всього	4 203,2	4 050,2	4 170,7	5 159,1	6 214,7
Великі підприємства	1 761,1	1 717,4	1 742,5	2 053,2	2 387,8
Середні підприємства	1 769,4	1 662,6	1 723,1	2 168,8	2 602,4
Малі підприємства	672,7	670,3	705,0	973,1	1224,6

ротних коштів підприємств. Тут джерелами фінансування можуть стати прибуток підприємства, довгостроковий кредит банку, фінансова допомога вищестоящих структур і як рідкісний виняток бюджетні кошти. Такі ж джерела фінансування необхідні за втрати оборотного капіталу.

Наведені в табл. 3 дані свідчать про те, що основним джерелом фінансування оборотних активів в Україні є короткострокові кредити та короткострокові поточні зобов'язання. Створюється ситуація, коли чим більше в обігу підприємства-споживача товарів і грошей підприємства-постачальника, тим більше це його влаштовує. Таке тимчасове перекачування грошей утворює ланцюг неплатежів, погіршує фінансовий стан підприємств, уповільнює обертання оборотних коштів в національному господарстві загалом, потребує зростання обсягів кредитування й впливає на фінансові результати діяльності.

На підставі даних табл. 1 та табл. 4 розраховано коефіцієнт обертання оборотних коштів, що характеризує ефективність їх використання: 1,43 у 2012 р.; 1,32 – у 2013 р.; 1,27 – у 2014 р.; 1,26 – у 2015 р. Наведені розрахунки доводять, що поліпшення використання оборот-

них коштів і підвищення ефективності виробництва можна досягти через прискорення обертання оборотних коштів.

Тому вітчизняним підприємствам слід більше уваги приділяти реалізації заходів, які можуть сприяти як абсолютному, так і відносному вивільненню оборотних коштів.

Стабільність на фінансових ринках, нестійкість положення комерційних банків, коливання ставки рефінансування це не сприяли активізації кредитування вітчизняних підприємств.

Довгострокове кредитування звузилося через політичну й економічну нестабільність в Україні, яка спостерігається сьогодні. Крім того, чинний порядок розрахунків підприємства з банком передбачає необхідність виплати відсотків за користування коштами не по закінченні терміну кредиту, а з більш частою періодичністю, що, звісно, значно скорочує обсяг кредитних коштів, залучених у поповнення оборотного капіталу підприємства. Тому кредити банків та інших позикових джерел поступово витісняє прострочена кредиторська заборгованість. Таким чином, нині разом зі стійким покриттям оборотних коштів власним капіталом і позиковими коштами має місце тимчасово залучена в обіг і утримувана в ньому кредиторська заборгованість.

Отже, питання фінансування оборотного капіталу є актуальними й вимагають глибокого дослідження.

Аналіз джерел оборотних коштів повинен бути спрямований насамперед на з'ясування доцільності сполучення окремих джерел та визначення їх впливу на показники діяльності підприємства. Кон'юнктура ринку, стан розрахунків з контрагентами постійно змінюються, тому покрити потреби підприємства в оборотних коштах тільки за рахунок власних і притриманих до них джерел практично неможливо. В цих умовах важливо забезпечити ефективність залучення позикових коштів.

В економічній літературі проблема співвідношення джерел оборотних коштів є дискусійною і до кінця не вирішеною. Наприклад, С.Б. Барнгольц вважає, що «частка власних засобів має бути настільки значною, щоб невиконання плану щодо їх приросту або вивільнення з обігу мало значний вплив на фінансовий стан підприємства» [9].

В.М. Фащевський вважає доцільним встановити диференційовано для кожного підприємства економічно обґрунтовані межі (верхню й нижню) участі позикових коштів у формуванні оборотних коштів і ввести ці показники в аналітичну практику. Якщо сума позикових коштів перевищує верхню межу, це означає, що підприємство (за винятком окремих випадків) приділяє недостатню увагу використанню власних оборотних коштів. Якщо ж нижня межа не досягається, це, як правило, свідчить про наявність в обігу підприємства залучених джерел оборотних коштів у вигляді кредиторської заборгованості, що послабляє увагу до раціонального використання оборотних коштів. При цьому методика розрахунку цих меж участі позикових коштів В.М. Фащевським не викладена [10].

М.М. Крейнїна відзначає, що власні кошти як найбільш надійне джерело повинні забезпечувати запаси сировини й матеріалів, витрати в незавершеному виробництві. Інші елементи оборотних активів можуть бути покриті позиковими коштами. Однак практичні можливості розподілу джерел покриття оборотних активів залежать від стану розрахунків з дебіторами й кредиторами [11].

Н.П. Любушин, В.Б. Лещева, В.Г. Дякова зазначають, що для нормальної забезпеченості господарської діяльності оборотними коштами їх величина встановлюється в межах 1/3 величини власного капіталу [12].

Водночас наведені статистичні дані в табл. 3 показують, що поточні зобов'язання в динаміці за 2012–2014 рр. дорівнюють обсягам оборотних активів, тобто рівень власних коштів у джерелах формування оборотних активів в Україні значно низький.

Аналіз рекомендованих різними авторами критеріальних значень вищенаведених показників дає нам змогу зробити такі висновки:

– неоднозначність підходів різних авторів дає можливість використовувати ці критерії лише як усереднені орієнтири, що не враховують галузеву специфіку, тип виробництва та інші фактори;

– як база порівняння повинні застосовуватися не фактичні, а нормативні показники, розраховані диференційовано для кожного підприємства на основі всебічно обґрунтованих норм і нормативів.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, необхідно звернути увагу на важливість управління процесом фінансування оборотних активів. Якість вирішення цього питання безпосередньо впливає на фінансовий стан і можливість «виживання» підприємства. Відсутність у спеціальній економічній літературі чітко сформульованих критеріїв для оцінки процесу формування оборотних коштів, безсумнівно, ускладнює аналітичну роботу на підприємствах і є перспективним напрямом дослідження в цій сфері.

Потреба підприємства у власних і залучених коштах є об'єктом планування. Питання розрахунку потреби підприємства в оборотних коштах і джерелах їх формування на основі всебічно обґрунтованих норм і нормативів залежать від специфіки підприємства та кон'юнктури ринку.

Суттєвого поліпшення використання оборотних коштів і підвищення ефективності діяльності підприємства в сучасних умовах можна досягти через прискорення обертання оборотних коштів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабич Л.М. Формування оптимальної структури оборотних коштів підприємств / Л.М. Бабич // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 9–10. – С. 12–22.
2. Балабанова Л.В. Информационное обеспечение обоснования управленческих решений в условиях маркетинговой ориентации предприятия : [монография] / Л.В. Балабанова, Т.И. Алачева. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган–Барановского, 2003. – 143 с.
3. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия / И.А. Бланк. – К. : Ника–Центр, Эльга, 2003. – 448 с.
4. Ефимова О.В. Анализ оборотных активов организации / О.В. Ефимова // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 10. – С. 47–53.
5. Іванова М.І. Системний підхід до управління оборотними коштами / М.І. Іванова // Академічний огляд. – 2004. – № 1. – С. 48–53.
6. Ковалев В.В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. – 2-е изд., перераб и доп. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 510 с.
7. Крайнік О.П. Економіка підприємства : [навч. посіб.] / О.П. Крайнік, Є.С. Барвінська. – Львів : Інтеллект – Захід, 2005. – 295 с.
8. Пан Л.В. Управління обіговими коштами підприємницьких структур / Л.В. Пан // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 96–98.

9. Барнгольц С.Б. Оборотные средства промышленности СССР / С.Б. Барнгольц. – М. : Госполитиздат, 1965. – 283 с.
10. Фашчевский В.Н. Об анализе оборотных средств / В.Н. Фашчевский // Бухгалтерский учет. – 1997. – № 2. – С. 80–81.
11. Крейнина М.Н. Финансовое состояние предприятия. Методы оценки / М.Н. Крейнина. – М. : ИКЦ «ДИС», 1997. – 224 с.
12. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : [учеб. пособие для вузов] / [Н.П. Любушин, В.Б. Лещева, В.Г. Дьякова]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 471 с.
4. Efymova O.V. (2000) "Analyz oborotnykh aktyvov orhanyzatsyy" // Bukhhalterskyi uchet. – 2000. – № 10. – pp. 47–53.
5. Ivanova M.I. (2004) "Systemnyi pidkhid do upravlinnia oborotnymy koshtamy" // Akademichniy ohliad. – 2004. – № 1. – pp. 48–53.
6. Kovalev V.V. (2000) Fynansovy analiz. Upravlyenye kapytalom. Vybor ynvestytsyi. Analyz otchetnosti. – 2-e yzd., pererab y dop. – M. : Fynansy y statystyka, Rossyia
7. Krainik O.P. (2005) Barvinska Ye.S. Ekonomika pidpriemstva: Navch. posib. – Lviv: Intellect – Zakhid, Ukraina.
8. Pan L.V. (2000) "Upravlinnia obihovomy koshtamy pidpriemnytskykh struktur" // Finansy Ukrainy. – №6. – pp. 96–98.
9. Barnholts S.B. (1965) Оборотные средства промышленности СССР. – М.: Госполитиздат, СССР.
10. Fashchevskiy V.N. (1997) "Ob analize oborotnykh sredstv" // Bukhhalterskyi uchet. – № 2. – pp. 80–81.
11. Kreynina M.N. (1997) Fynansovoe sostoianye predpriyatiya. Metody otsenky. – M.: YKTs "DYS", Rossyia.
12. Liubushyn N.P., Leshcheva V.B., Diakova V.H. (2001) Analyz fynansovo-ekonomycheskoi deiatelnosti predpriyatiya: Ucheb. posobyе dlia vuzov. – M.: YuNYTY–DANA, Ukraina.

REFERENCES:

1. Babych L.M. (2001) "Formuvannia optimalnoi struktury oborotnykh koshtiv pidpriemstv" // Aktualni problemy ekonomiky. – № 9–10. – pp 12–22.
2. Balabanova L.V., Alacheva T.Y. (2003) Ynfornatsyonnoe obespechenye obosnovaniya upravlencheskykh resheniy v usloviyakh marketynhovoї orientatsyy predpriyatiya: Monohrafiya. – Donetsk: DonHUЭТ ym. M. Tuhan–Baranovskoho. – Ukraina.
3. Blank Y.A. (2003) Upravlyenye aktyvamy y kapytalom predpriyatiya. – K.: Nyka–Tsentr, Эlha, Rossyia

Yudina (Kalambet) S.V.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of Finance and Accounting,
Dniprovsk State Technical University*

Perekopskyi I.M.

*Master,
Dniprovsk State Technical University*

THE SYSTEM OF ORGANIZATION OF WORKING CAPITAL OF THE ENTERPRISE

It is determined that the system of organization of working capital is based on certain principles. The changes in the dynamics and working capital structure of enterprises in Ukraine for 2012–2015 are presented, which allowed determining the growth of the share of receivables and decrease of production components – stocks of raw materials, work in progress, finished goods.

The dynamics of current liabilities and provisions by types of economic activity in Ukraine for 2012–2015 is given, which made it possible to determine that the main source of financing of current assets in Ukraine is short-term loans and short-term current liabilities.

The dynamics of sales volumes in Ukraine, UAH billions, is presented. Turnover rate of working capital is calculated. It is proved that the improvement of the use of working capital and the increase of production efficiency can be achieved through accelerating the rotation of working capital.

It is determined that long-term lending contracted due to political and economic instability in Ukraine. It is noted that the current procedure for calculating an enterprise with the bank implies the need to pay interest on the use of funds not after the expiration of the loan but at more frequent intervals, which clearly significantly reduces the amount of credit funds involved in replenishing the working capital of the enterprise. On the basis of this and the given statistics on the structure of current assets of enterprises in Ukraine, it is determined that loans from banks and other lending sources gradually displace overdue accounts payable. Thus, at present, together with the stable coverage of working capital by equity and borrowed funds, accounts payable, which is temporarily involved in turnover and held in it, is taking place. And this, in turn, creates a situation where it is advantageous for an enterprise to have more in the turnover of the enterprise-consumer of goods and money of the supplier-supplier. It is shown that such a temporary pumping of money forms a chain of non-payments, worsens the financial state of enterprises, slows the turnaround of working capital in the national economy as a whole, requires an increase in lending and negatively affects the financial performance of the enterprise.